

Rabobank

De MKB-kredietkraan: Open of dicht?

De kredietverlening aan het Nederlandse MKB staat politiek en maatschappelijk volop in de belangstelling. De discussie lijkt zich vooral toe te spitsen op de vraag of de sterk afzwakkende kredietgroei de oorzaak is van een afnemende kredietvraag of een dalend kredietaanbod van banken. Als banken inderdaad uit eigen beweging 'zomaar' de kredietkraan zouden dichtdraaien, dan zou de economische crisis langer gaan duren en dieper worden. In dit Themabericht wordt betoogd dat de financiële positie van Nederlandse banken, mede door de staatssteun, solide is. Er is ook geen sprake van een algehele kredietrantsoenering voor het Nederlandse MKB.¹ Banken verstrekken nog altijd nieuwe kredieten, maar gaan daarbij selectiever te werk. De politiek moet de verleiding weerstaan zich openlijk met het kredietbeleid van banken (met staatssteun) te bemoeien. Na een jarenlange extreme mondiale kredietgroei vinden nu wereldwijd pijnlijke financiële en economische aanpassingsprocessen plaats, waaraan ook Nederland zich niet kan onttrekken.

Bancaire kredietverlening

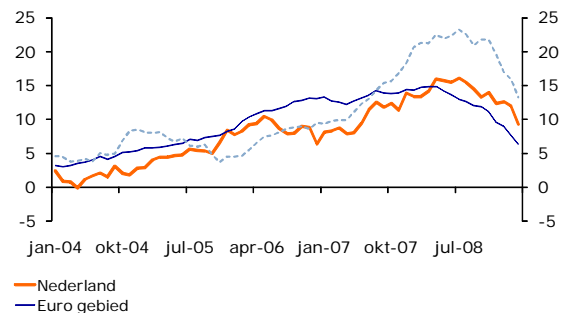
Algemeen wordt erkend dat de enorme mondiale kredietgroei van de afgelopen jaren grotendeels aan de huidige wereldwijde financiële en economische problemen debet is. Krediet was lange tijd te goedkoop door de lage rente en de risico's waren onvoldoende ingeprijsd. Weliswaar hebben deze aspecten niet in alle landen en niet bij alle banken in dezelfde mate gespeeld, maar vanwege de verwevenheid van financiële systemen worden alle landen en banken op dit moment wel met pijnlijke economische en financiële aanpassingsprocessen geconfronteerd. Er treden noodzakelijke correcties op in de mondiale kredietverlening, in

¹ Dit Themabericht is een bewerking van J.M. Groeneveld, 'Probleemloze financiering van het Nederlandse MKB?', Bank- & Effectenbedrijf, mei 2009, blz. 30-34.

de prijs ervan, bij financiële instellingen en bij producenten en consumenten. De open Nederlandse economie en de Nederlandse financiële instellingen kunnen zich niet aan deze wereldwijde trends onttrekken.

Bancair krediet is voor Nederlandse MKB-bedrijven de belangrijkste bron van externe financiering en de afhankelijkheid hiervan is de afgelopen jaren toegenomen.² Nederlandse bedrijven blijken voor het merendeel bankleningen met langere oorspronkelijke looptijden op te nemen. Zij zijn bovendien afhankelijker van bancaire kredietverlening dan bedrijven in het eurogebied als geheel, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten. Vooral in deze twee laatste landen maken bedrijven vaker gebruik van marktfinanciering in de vorm van bedrijfsobligaties of aandelen.

Figuur 1: Kredietverlening aan niet-financiële bedrijven

Bron: ECB, DNB en Rabobank. Het betreft procentuele twaalfmaandsmutaties.

Voor de huidige discussie is het goed om de kredietverlening aan het Nederlandse MKB in Europees en nationaal perspectief te plaatsen. De kredietverlening aan niet-financiële bedrijven is sinds medio 2008 fors vertraagd (figuur 1). In het eurogebied lag de kredietgroei in Q1-2009 rond de 6%, tegenover zo'n 15% in mei 2008. De huidige groei van de kredietverlening in Nederland steekt hierbij met zo'n

² Tot het MKB worden hier bedrijven met maximaal 100 werkzame personen gerekend.

9% nog positief af. De kredietverstrekking aan het Nederlandse MKB door de Rabobank vertraagde ook, maar ligt met 13% toename in Q1-2009 nog altijd op een aanzienlijk peil, zeker gelet op de economische situatie.

Het is in het algemeen lastig om bij de kredietverlening de vraageffecten vanuit het bedrijfsleven te scheiden van de aanbod-effecten vanuit het bankwezen. Dit geldt te meer in de huidige situatie waarin de financiële crisis en laagconjunctuur samenvallen. Feit is wel dat de prijs van kredieten is opgelopen door de schaarste aan kapitaal en de grote proporties die de risicoaversie op de financiële markten met het voortduren van de financiële crisis heeft aangenomen. Veelzeggend is namelijk dat de risico-opslagen op obligaties van niet-financiële bedrijven ook enorm zijn gestegen en in veel gevallen niet in overeenstemming met de solvabiliteit van het bedrijfsleven lijken.

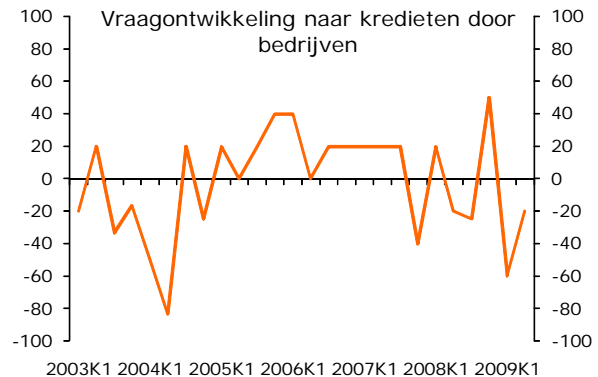
Kredietvraag

Het Nederlandse MKB wordt geconfronteerd met een ongekende vraaguitval zowel vanuit het buitenland met een inzakkende wereldhandel als vanuit het binnenland door een zeer terughoudende consument. Sectorprognoses van de Rabobank duiden voor heel 2009 op een *gemiddelde* omzetzakking in alle economische sectoren tussen de 7-9%, waarbij met name de industrie, transport- en bouwsector flink worden getroffen.³

Zulke omzetklappen zetten de kredietvraag sterk onder druk. Voor de kredietvraagzijde geldt namelijk dat de groei van de zakelijke kredietverlening historisch beschouwd nauw samenhangt met de groei van de bedrijfsinvesteringen. Vanwege de snel verslechterde economische vooruitzichten neemt de groei van deze investeringen snel af, waardoor ook de behoefte aan zakelijke krediet snel terug valt. Dit patroon was ook zichtbaar tijdens de

vorige economische teruggang in 2002/2003. Voor 2009 verwacht de Rabobank een sterke daling van de Nederlandse investeringen met 14%, oftewel € 12 miljard. Ook DNB stelt dat het teruglopen van de Nederlandse kredietverlening voor een groot deel vraaggedreven is.⁴ Dit wordt bovendien bevestigd door Nederlandse banken die de afgelopen twee kwartalen een afname van de zakelijke kredietvraag constateerden (figuur 2).

Figuur 2: Vraagontwikkeling naar kredieten door bedrijven

Bron: DNB. Grafiek toont het verschil tussen het percentage banken dat een toenemende vraag signaleert en het deel dat een afnemende kredietvraag bij bedrijven waarneemt in het voorgaande kwartaal. Alle instellingen worden gesommeerd, ongeacht de waargenomen toe- of afname. 6 Nederlandse banken nemen aan de enquête deel.

Kredietaanbod en -voorwaarden

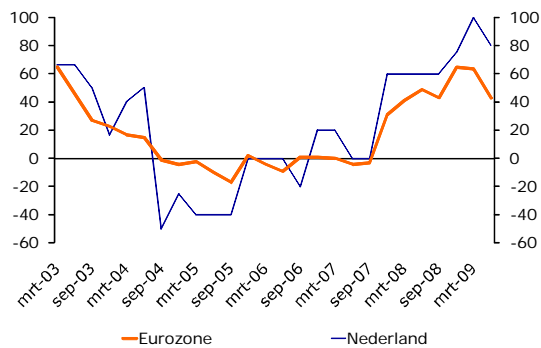
Natuurlijk beïnvloedt de kredietcrisis via verschillende kanalen het gedrag van Nederlandse banken, maar van hun vermogenspositie gaat in ieder geval geen zelfstandig drukkend effect op de kredietverlening uit. De kapitalisatie van Nederlandse banken is, mede door de staatssteun, solide; de tier 1 ratios liggen ruim boven de 10%. Toch zijn de aankoopkosten van geld door banken (*funding costs*) flink gestegen. Dit is met name te verklaren uit het feit dat kapitaalverstrekkers een hogere rente vragen aan banken voor het verschaffen van geld, evenals particuliere spaarders. Deze hogere kosten komen in een hogere prijs voor

³ Rabobank Cijfers & Trends, 'Ondernemersupdate: Sectorprognoses', april 2009.

⁴ DNB, 'Kredietverlening aan bedrijven loopt terug', Kwartaalbericht maart 2009, blz. 29-33.

bankkrediet tot uiting. En duurder krediet draagt, net als terugvallende investeringen, bij aan een afname van de (krediet)vraag. Daar komt bij dat banken in een laagconjunctuur begrijpelijkerwijs andere risicoafwegingen maken. Door de toegenomen faillissements- en debiteurenrisico's als gevolg van de mondiale recessie zijn banken risico-averser in hun kredietverlening geworden en hanteren zij hogere risicopremies. Daarnaast stellen de 'markt' en toezichthouders door de grote financiële turbulenties en een beschadigd vertrouwen in het mondiale bankwezen momenteel hogere kapitaaleisen aan banken, die soms flinke (in)directe verliezen en afboekingen door de financiële crisis hebben moeten incasseren.

Figuur 3: Aanscherping kredietvoorwaarden voor bedrijven

Bron: ECB, DNB.

Toelichting: netto percentage kredietverstrekkers dat kredietvoorwaarden voor bedrijven heeft aangescherpt. Dit netto percentage heeft betrekking op het verschil tussen het deel van de banken dat aangeeft een strenger kredietbeleid te voeren en het deel dat aangeeft het beleid te versoepelen. In Nederland nemen zes banken aan de enquête deel.

Al met als is dus sprake van een aanscherping van de verstrekingsvoorwaarden voor leningen aan het bedrijfsleven en huishoudens (zie figuur 3). Overigens geven Nederlandse banken al sinds eind 2007 in meerderheid aan dat zij de acceptatiecriteria aanscherpen. De aanscherping vond aanvankelijk vooral plaats bij grote bedrijven. Daarna hebben banken de acceptatiecriteria ook voor kleine en middelgrote bedrijven aangepast. Een belangrijke reden voor de aanscherping is het toegenomen risico dat samenhangt met de algemeen

economische, bedrijfstak- en onderneming-specifieke ontwikkelingen, alsmede met het gestegen risico ten aanzien van het onderpand.

Financiële uitgangspositie van het MKB

Of, en in welke mate er zich daadwerkelijke knelpunten bij de financiering van het MKB – gaan – voordoen, is vooral afhankelijk van de financiële uitgangssituatie bij bedrijven en de economische vooruitzichten. Geconstateerd kan worden dat de financiële positie van het Nederlandse MKB voor het uitbreken van de economische recessie solide was.⁵ MKB-bedrijven zijn met vet op de botten de recessie ingegaan en hebben ook bij eerdere perioden van economische tegenslagen een groot aanpassingsvermogen getoond. De gemiddelde solvabiliteit, zijnde het eigen vermogen als percentage van het balanstotaal, schommelt al jaren rond de 30 en de current ratio, als maatstaf voor de liquiditeitspositie, bedraagt bijna 160.⁶ Hiermee heeft het MKB een goede kaspositie om flexibel op veranderende markt-omstandigheden en economische klimaatveranderingen te kunnen inspelen. De rentabiliteit van het eigen vermogen (REV) lag in 2008 rond de 13%, maar deze zal in 2009 wel flink afnemen door de daling van de winsten. Gelukkig is de afgelopen jaren sprake geweest van een goede kostenbeheersing in het Nederlandse bedrijfsleven, evenals een stijging van de arbeidsproductiviteit.

Dit laat onverlet dat in sommige MKB-sectoren wel degelijk sprake kan zijn van knelpunten en aanscherping van de kredietcriteria (bouw, transport, delen van de horeca). Deze knelpunten kunnen meestal goed worden verklaard uit een relatief slechte kredietwaardigheid van delen van deze sectoren en hun momenteel slechte economische vooruitzichten.

⁵ Zie M. Folkeringa, 'Financiering van MKB-bedrijven', EIM, Zoetermeer, juli 2008.

⁶ Current ratio = vlottende activa gedeeld door kortlopende schulden. Een bedrijf met een current ratio groter dan 100% is in staat om uit eigen liquide middelen aan zijn kortlopende verplichtingen te voldoen.

Externe onderzoeken

Eind 2008 heeft het EIM mede op verzoek van MKB Nederland en het Ministerie van Economische Zaken onderzocht wat de verwachtingen en ervaringen van ondernemers zijn in het verkrijgen van financiering.⁷ Een opvallende uitkomst is dat ongeveer driekwart van de ondernemers die recent een nieuwe financiering zocht, niet heeft gemerkt dat de criteria bij banken zijn aangescherpt. Slechts in 12 procent van de gevallen is het verkrijgen van financiering recentelijk mislukt. Ter vergelijking: in het economisch gunstige jaar 2005 werd 11 procent van de aanvragen in een jaar tijd afgewezen. Volgens een onderzoek van de Europese Commissie overtrof in dat goede jaar het aantal MKB-ondernemers dat aangaf moeilijk toegang tot bancaire kredieten te hebben zelfs het aantal dat aangaf dit makkelijk te vinden.⁸ Er zijn dus in zowel goede als slechte tijden ondernemers die problemen bij het verkrijgen van bancaire financiering ervaren, maar daar liggen dan gezonde en bewuste risico-overwegingen bij banken aan ten grondslag.

Uit de EIM-enquête komt verder naar voren dat nog altijd 17 procent van de MKB-bedrijven in de eerste helft van 2009 aanvullende financiering verwacht nodig te hebben. Over heel 2008 zocht 19 procent van het MKB financiering. Opvallend is de enorme daling in de financieringsbehoefte van de bouw. Daar verwacht 12 procent een financiering te willen aanvragen, tegenover 24 procent in 2008. Gegeven de kapitaalschaarste bij banken verwachten kleine MKB-bedrijven in een derde van de gevallen problemen bij de aanvraag. Bij de grotere bedrijven is dat een kwart. Dit past bij het traditionele beeld dat kleine bedrijven alleen al vanwege hun omvang relatief 'duur' zijn voor een bank. De risico's zijn moeilijker in te schatten en daarmee de transactiekosten hoger.

⁷ EIM, 'Financieringsmonitor MKB, eerste resultaten', december 2008.

⁸ European Commission (2005), 'SME Access to Finance', Flash Eurobarometer, 174, oktober 2005.

Overheidsinmenging

Begrijpelijkerwijs gaat het MKB ook de politiek na aan het hart. Maar het is ongewenst als nu politieke druk op banken met staatssteun zou worden uitgeoefend om makkelijker en/of tegen gunstigere voorwaarden kredieten te verstrekken. De overheid moet de verleiding weerstaan om de staatsbank Fortis/ABN Amro en de andere onder haar invloed staande instellingen te gebruiken voor politieke doeleinden zoals 'gedwongen' kredietverlening. Als deze banken niet volgens gezonde bancaire principes worden aangestuurd is het gevaar groot dat zij uiteindelijk een last voor de overheidsfinanciën, en dus voor de belastingbetaler, gaan vormen en de concurrentieverhoudingen voor de andere banken ernstig verstoren. Onverantwoorde (prijszetting van) kredietverlening kan tot omvangrijke slechte leningen, en later tot aanmerkelijke verliezen, leiden.

Conclusie

De financiële soliditeit van de meeste MKB-bedrijven en de sterke vermogenspositie van Nederlandse banken leiden niet tot een algehele kredietrantsoenering. Vooral op grond van de verwachte economische 'recordkrimp' in Nederland van 6% in 2009 is een verdere forse daling van de MKB-kredietvraag te verwachten. De kredietvraag zal ook afnemen door de toegenomen prijs van kredieten, die met de schaarste van en de hogere prijs voor funding van banken samenhangt. Onderzoek van het EIM en recente kredietcijfers van Rabobank laten evenwel zien dat in de kern gezonde MKB-bedrijven met goede investeringsplannen en dito toekomstperspectieven tegen normale voorwaarden, gegeven de economische recessie, bankkredieten kunnen krijgen.

juli 2009

Hans Groeneveld (030 – 2131400)

J.M.Groeneveld@rn.rabobank.nl

www.rabobank.com/kennisbank